

и СФРЈ у ранијим деценијама) и у ограничениости стварних резултата који су се, објективно гледано, могли добити чак и у случају добијања таквог „чудо-оружја“. У приказу догађаја пролећа 1999, аутор је спровео разгранату анализу правих узрока НАТО бомбардовања Савезне Републике Југославије. Борба великих сила за своје глобалне интересе која се прелама у драми једног несрећног народа веома је студиозно, иако и сажето изнесена у овим закључним пасусима књиге.

Странице монографије *Дипломатија и војска* су прожете критичким и аналитичарским приступом аутора који разоткрива опште типолошке појаве у различитим фазама развоја трагичне српске/југословенске историје у 20. веку. Кроз читав рад нижу се теме реформе српских оружаних снага, техничког унапређења војске, развоја војних савезничких веза са актуелним савезницима. Како показује српска и југословенска историја 20. века, ово посљедње питање (заправо питање број један за „мале европске државе“) имало је, има и имаће доминанту улогу у одређивању свих осталих питања везаних за војску, па и војну дипломатију. Веома тужно, али и одмерено прецизно звучи ауторов резиме једног века српске и југословенске војне дипломатије: „свест о претњама и искуство притисака постоји. И најдобронамернијим носиоцима највиших функција тешко је знати у данашњем времену какве су праве намере центара моћи, па и земаља у окружењу. Но, није на одмет да пре сумњају у ‘добре намере’ – како то саветују признати светски теоретичари војног фактора и дипломатије...“

Др Алексеј ТИМОФЕЈЕВ

Божидар Благојевић,
*Извештаји и наредбе партизанских јединица о
ослобођењу источне Србије
септембар–октобар 1944. године*, Неготин, 2010.

Објављивање докумената пратило је послератни развој српске историографије све до последњих десетак година. Већина историчара, поред осталог, приређивала је и критички објављивала грађу сматрајући то врло корисним послом (др Бранко Петрановић, др Момчило Зечевић, др Младен Вукомановић, др Милан Борковић и многи други).

Како се у последње време јављало све више контроверзи у историографији па чак и покушај њене ревизије, објављивање докумената је свођено на све мању меру. Као да су писци тражили „слободе“ за своје закључке, односно све мање утемељења за понуђене закључке.

Отуда појаву рукописа који овде приказујемо сматрамо корисном из најмање три разлога:

- а) што враћа поверење у објављивање докумената;
- б) што многе дилеме око сукоба четника и партизана у источној Србији разрешава;
- с) што утемељује садејство партизанске војске и Црвене армије.

Иако је централна пажња историјских извора ове публикације посвећена партизанским јединицама, учљив је њихов однос према немачким, бугарским, четничким, недићевским војним ефективима. Наређења, заповести, извештаји о борбама са овим формацијама, исходи тих борби, похвале, упутства и друго, чине највећи део садржаја рукописа пред нама.

Оперативни дневник, на пример (страна 26–33) хронолошки из дана у дан бележи активности VII бригаде 23. дивизије. Ту се говори о преговорима о предаји Бугара, њиховим губицима, заплењеном наоружању и опреми, уласку дела батаљона у Књажевац, заробљавању „Дражиноваца“, нападу на положаје код Зајечара, губицима партизанских снага (14 погинулих и 19 рањених), првим контактима са борцима Црвене армије, свим покретима партизанских јединица. Хронолошки, дневник обухвата време од 1. септембра до 12. октобра 1944. године.

За историчаре устројства партизанских јединица посебно су корисна документа „Војна релација“ која говоре о формирању партизанских јединица, одјека успеха Црвене армије „у најширим слојевима нашег народа“, обуци придошлих бораца, постављању заседа, формирању дивизије, конфигурацији терена. У једном од дневника може се прочитати да је 3. септембра 1944. године „време било лепо“ (страна 57), а да је већ други дан било облачно.

Код већине докумената учљив је шаблон при њиховом писању. То су обично подаци о непријатељу, „распоред наших снага“, „задатак наших снага“ и „операције“.

Наредба Главног штаба НОВ и ПОЈ за Србију од 9. септембра 1944. похваљује борце и руководиоце 23. ударне дивизије након ослобођења Зајечара и борби које су непрекидно трајале 30 часова (страна 103). Град је бранило 1.500 Немаца, 800 недићеваца, 200 бораца Српске државне страже и око 3.000 четника.

Корисним за изучавање времена ослобођења источне Србије сматрамо и прогласе Окружног народног одбора „народу округа зајечарског“, где се говори о „загрљају браће по крви и оружју“, борцима совјетске земље и НОБ-у и њиховој заједничкој борби против фашистичког освајача (страна 141–142).

У извештајима о политичком раду интересантни су садржаји курсева који су држани за партизане-полазнике, њихово оспособљавање за приређивање зборовра по ослобођеним селима, формирање народних одбора и друго.

Несумњиво су корисна документа, која сем војног аспекта, разрешавају однос са Бугарима, Црвеном армијом, посебно однос са четницима, Српском стражом и недићевцима. Видљива је улога партизанских снага у формирању органа нове народне власти, политичких манифестација и слично.

Објављену документацију прати Предговор Божидача Благојевића, који читаоца уводи у укупну проблематику рата на крају 1944. године. Иако о ослобођењу источне Србије има више објављених публикација, Благојевић закључује да „четничких и недићевих списатеља“ очито недостаје јер о „војно-политичкој активности у Источној Србији није написано ни једно озбиљно дело. Њихова војна-политичка и идејна активност остала је у домену политике. Чак нису настојали ни да изврше пописе погинулих и несталих сабораца“ (страна 8).

Благојевић даље даје општу политичку и војну ситуацију у свету и констатује да „у Србији до идеолошких помирења није дошло“. Напротив. Посебно се задржава на 1944. години, дакле времену када је настала архивска грађа коју објављује. За читаоца то је користан напор, за боље разумевање основних порука и садржаја докумената.

Др Момчило МИТРОВИЋ

**Ослобођење Београда 1944. године,
Зборник радова са међународног научног скупа:
„Ослобођење Београда 1944. године“,
Београд, 2010, 600 стр.**

Годину дана после међународног научног скупа посвећеног ослобођењу Београда, одржаног на 65. годишњицу ослобођења града 20. и 21. октобра 2009. године, Институт за новију историју Србије приредио је зборник радова са скупа *Ослобођење Београда 1944. године*. Према уводној речи редакције зборника, годишњица ослобођења Београда представљала је повод одржавања скупа, а циљ је био да се представе савремена научна достигнућа о односима Југославије и Совјетског Савеза током и после Другог светског рата, као и да се отвори научни дијалог између српске и руске историографије о том питању.

Скуп су осмислили и организовали Институт за новију историју Србије у сарадњи са Архивом Југославије, Институтом за славистику Руске академије наука и Руским институтом за стратегијске студије, под покровитељством Министарства рада и социјалне политике, и уз помоћ Министарства науке и технолошког развоја Владе Републике Србије, Јавног предузећа „Србија гас“ и Руског центра за науку и културу у Републици Србији „Руски дом у Београду“. На самом скупу било је представљено 36 радова, од чега је 24 штампано у зборнику, а у раду скупа су, поред представника организатора, учествовали и историчари и социолози са Одељења за историју и Одељења за социологију Филозофског факултета у Београду, Института за савремену историју, Одељења за војну историју Института за стратегијске студије Министарства одбране Републике Србије, Архива Србије, Универзитета у Јекатеринбургу и Универзитета у Вјатки (Кирову). Међународну димензију скупу дало је учешће седам историчара из Руске Федерације. Радови у зборнику објављени су према панелима на којима су били изложени на скупу: Рат и окупација; Јесен 1944; Крај рата; Совјетско-југословенско савезништво; Сећање на Други светски рат. Неједнака заступљеност текстова према појединим тематским целинама, последица је различитог степена истражености појединих тема, као и трендова у савременој руској и српској историографији.

Према запажању Гордане Кривокапић-Јовић, наслов чланка Мирослава Јовановића „20. октобар: од ослобођења до окупације Београда (радикална трансформација једног политичког симбола“) могао би да послужи као парадигма за преовлађујућа догађања у српској историографији. Та „догађања“, односно трансформације појмова, међутим, српску историографију не чине изузетом од промена